

Natuur en landschap van Witharen in 2008

C. Zoon

Versie 5

8 augustus 2008

Inleiding

Witharen is een buurtschap in het noorden van de gemeente Ommen. In het zuidwesten wordt het begrensd door het Varsenerveld en in het oosten door het Ommerkanaal. De zuidgrens en noordgrens is onduidelijk.

In 2008 zijn in mei systematisch bezoeken gebracht aan het westelijk en zuidelijk gedeelte van Witharen. Alle bezoeken vonden plaats in de ochtenduren. Alle delen zijn ten minste tweemaal bezocht. Ter bevestiging is in juli nog een extra bezoek gebracht, waarbij flora van het heideveld onderzocht is. Alle waarschijnlijke en zekere broedgevallen van vogels zijn aangegeven. Deze zijn vastgesteld aan de hand van territoriumgedrag, baltsgedrag, zang en aanwezige jongen. Algemene struweelvogels en algemene ervvogels zijn niet opgenomen. Er zijn geen systematische gebouw-bezoeken geweest voor de boerenzwaluw en de huiszwaluw. Voor uilen en bijzondere ervvogels zijn waarnemingen gebruikt die buiten deze bezoeken om (in de avond, in het voorjaar, melding van bewoners) gedaan zijn. Hazen en reeën zijn tijdens alle bezoeken waargenomen. Dassenburchten en sporen zijn in 2008 apart gezocht. Meldingen van foeragerende dassen en verkeersslachtoffers zijn van de laatste 3 jaar.

Bijzondere flora van bos en hei is alleen gekarteerd in het cultuurland, omdat zij daar sterk opvalt en ook zeer bijzonder is. De flora van de heide (Varsenerveld) is niet exact in kaart gebracht, maar door middel van soortenlijsten weergegeven.

Figuur 1. Witharen tussen Ommen en Balkbrug

Landschap

Het hart van Witharen wordt gevormd door een hoogte van 6 km lang, waarop parallel aan elkaar vele dekzandruggen gevormd zijn. De meeste bewoning is op deze “haar” geconcentreerd.

Omdat er bijzonder fijn wit zand onder de haar aanwezig is, werden in het verleden percelen verlaagd om dit zand te winnen. Afwisselend zijn percelen geëgaliseerd en nog met origineel reliëf.

De hoge rug is bijzonder kleinschalig met vele bosjes en woningen aan de Witharenweg en de Haar. De bosjes zijn resten van kleine stuifzandjes en droge heide.

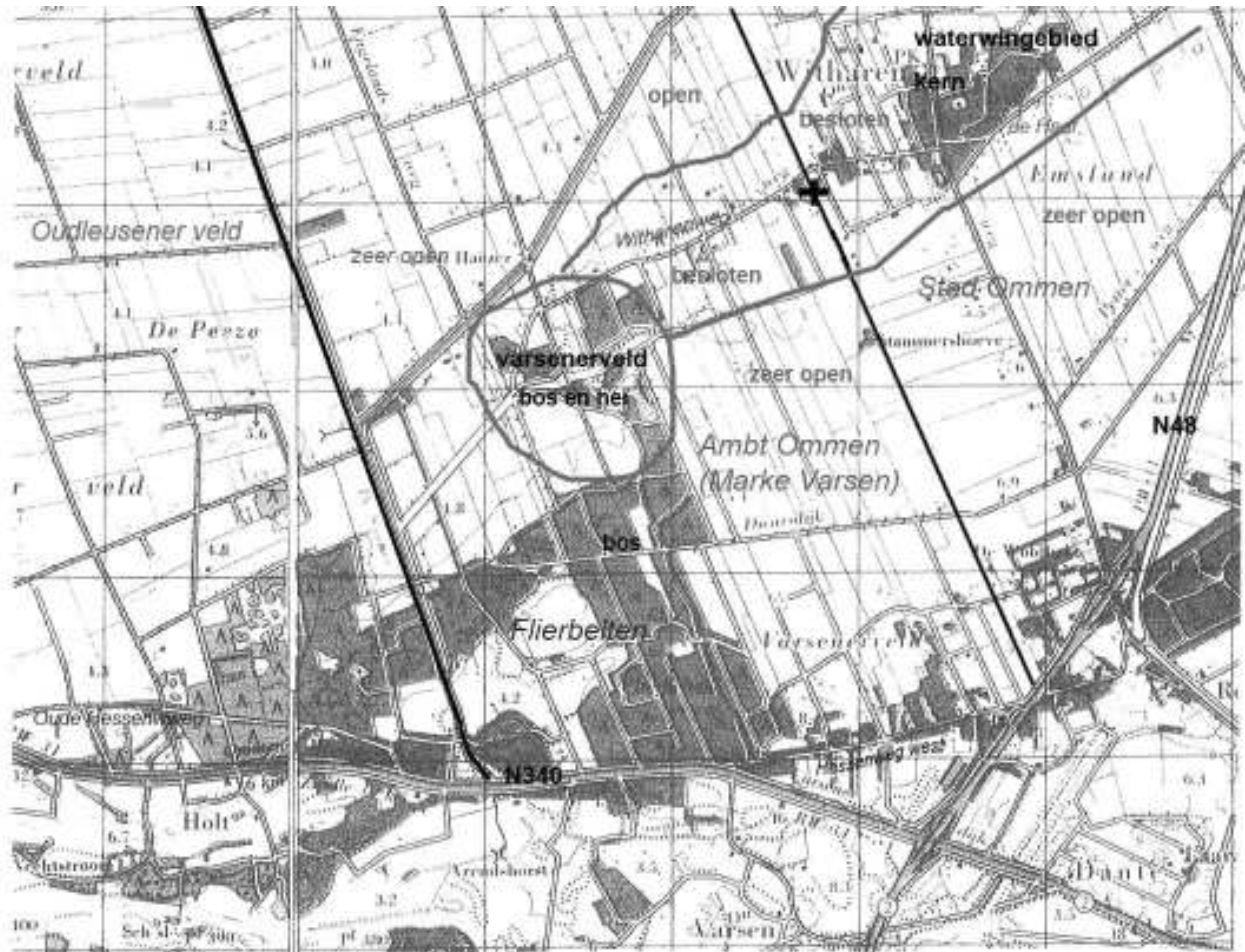
Vanuit deze haar strekt zich naar het noorden en zuiden een zeer open, vlak en vochtig ontginningslandschap uit, waarin vooral melkveehouderijen liggen. Deze gebieden hebben een zeer strakke kavelrichting en zeer lange lijnen, die een duidelijke voortzetting zijn van het Oudleusener veld en Dalfserveld. Bijzonder zijn de heide en vennetjes waar het Varsenerveld de “haar” in het westen ontmoet.

Dwars door het buurtschap loopt de oude grens van Ambt Ommen en Stad Ommen. De Balkerweg is de centrale bewoningsas in Stad Ommen, waarin de kavelrichting haaks op die van het bovenbeschreven gebied staat. Aan deze weg is bij het oude tolhuis op de noordkant van de rug de kleine kern Witharen ontstaan met kerk, school, café en woningen.

Waar Balkerweg en zandrug elkaar kruisen is een uitgebreide zandverstuiving ontstaan die bebost is. Dit bos wordt bijna geheel beheerd als waterwingebied.

Door de beschreven opbouw zijn er grote verschillen in landschap op korte afstand. De lage vlakke gebieden zijn zeer open en rijk aan dieren van open gebieden, terwijl in bermen en slootkanten op veel plaatsen nog planten van vochtige heide voorkomen. Het hoge reliëfrijke gebied is zeer kleinschalig en rijk aan dieren van dergelijke landschappen, met hier en daar planten van droge heide. In het westen (“Varsenerveld”) zijn natuurlijke biotopen met bijbehorende flora en fauna zeer goed ontwikkeld. Het gaat daar om droge en natte heide.

Veel informatie over de historie van Witharen en de ontwikkeling van de bewoning wordt gegeven in publicaties van Jan van der Veen (“Licht en Hoop”).

figuur 2. Landschap en historie van Witharen

De oude grens tussen Amt Ommen (in dit geval de Marke Varsen) en Stad Ommen is aangegeven (oostelijke rechte lijn). Deze loopt parallel aan de gemeente grens met Dalfsen (westelijke rechte lijn). Daar waar de markegrens de rug van Witharen kruist, tussen Witharenweg no. 15 en no.17, heeft in 1418 een "Cruesskuule" gelegen (van der Veen, 2007), een grenskuil bij gebrek aan een grenssteen. Deze plek lag waarschijnlijk op het hoogste punt van de rug, zodat men van daaruit de hele markegrens over de heide kon "zichten". De mogelijke plek is met een + aangegeven. Er zijn plannen om weer een cruesskuule of een markesteen te plaatsen.

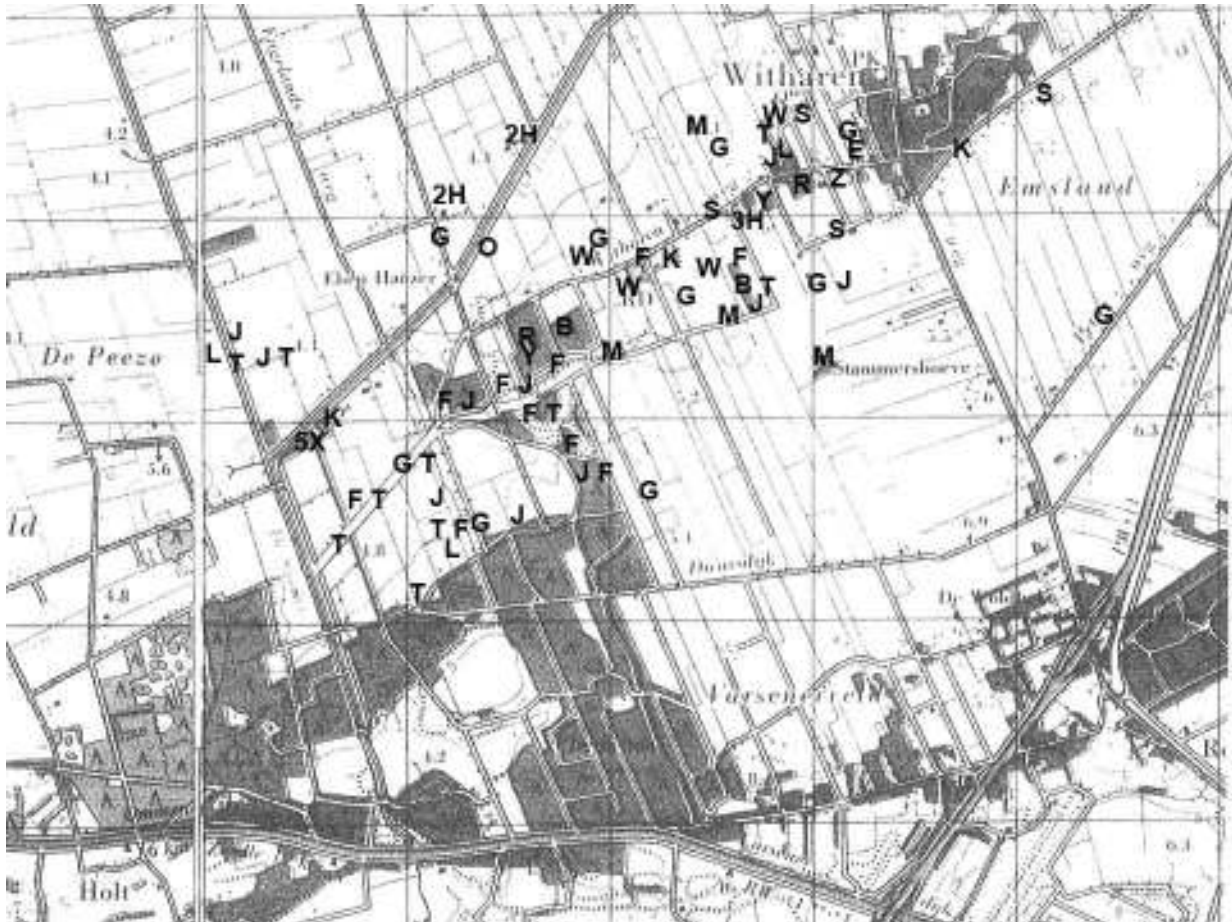
De rug van Witharen met zijn kleinschalige landschap is aangegeven, met daarnaast de zeer open weidegebieden en de boscomplexen.

Natuur

Het gebied is zowel rijk aan weidevogels als aan vogels van kleinschalig landschap. Rond het Varsenerveld komen ook heidevogels voor.

Verder komen er diverse bijzondere zoogdieren en andere dieren voor.

Het heideverleden van het gebied is nog af te lezen aan de heischrale bermen.

figuur 3. Vogels van kleinschalig landschap

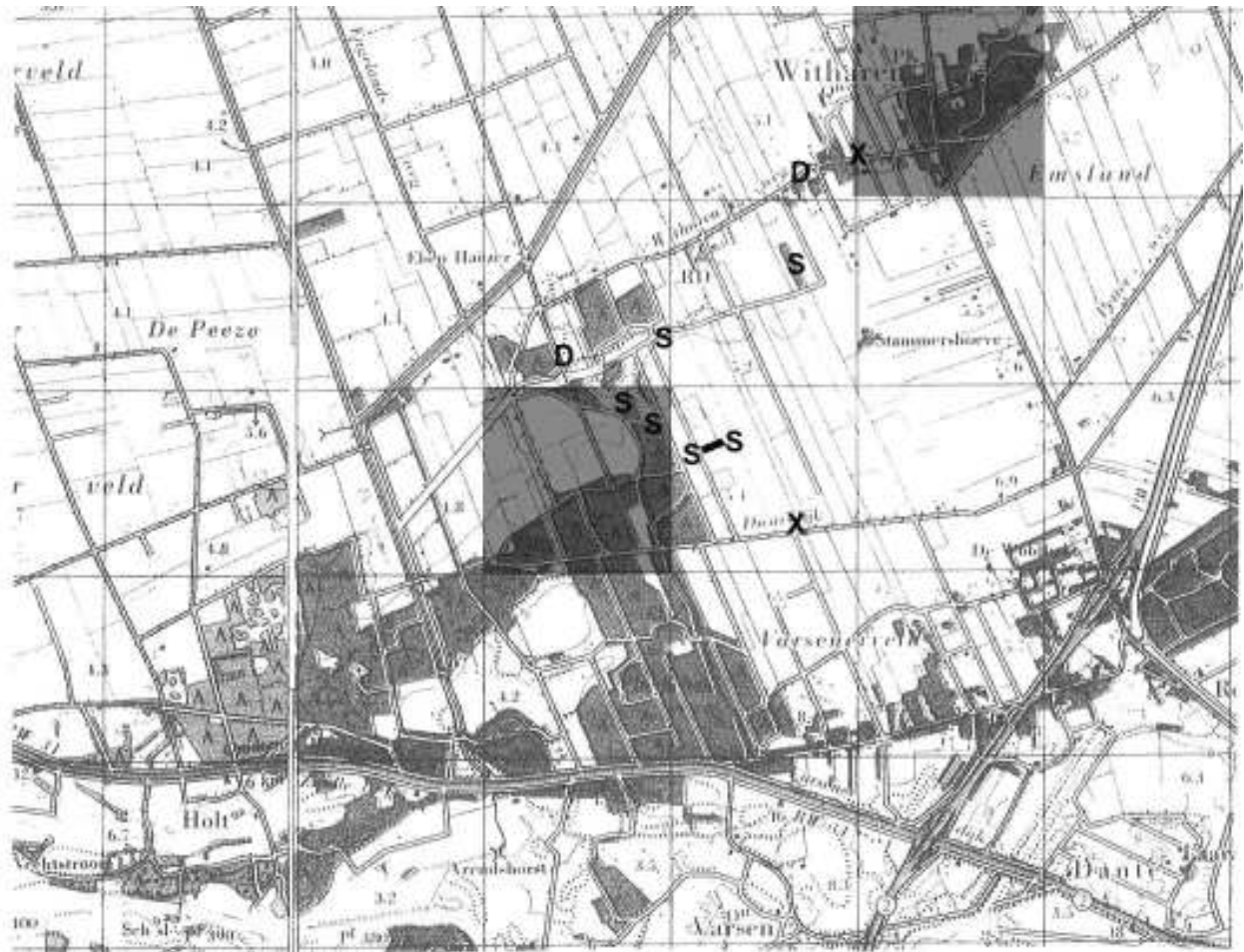
T	Tuinfluit
J	Tjiftjaf
F	Fitis
L	Grote lijster
G	Geelgors
X	Reiger (geschat aantal nesten in kolonie)
B	Buizerd
R	Sperwer
M	Grasmus
W	Witte kwikstaart
Z	Bonte vliegenvanger
E	Ooievaar
S	Steenuil
K	Kerkuil
O	Oeverloper (geen broedgeval)
Y	Grote bonte specht
H	Huiszwaluw

De boerenzwaluw komt verspreid in het gebied voor, maar is wel afgenomen. Deze soort broedt in ieder geval nog op enkele actieve melkveehouderijen.

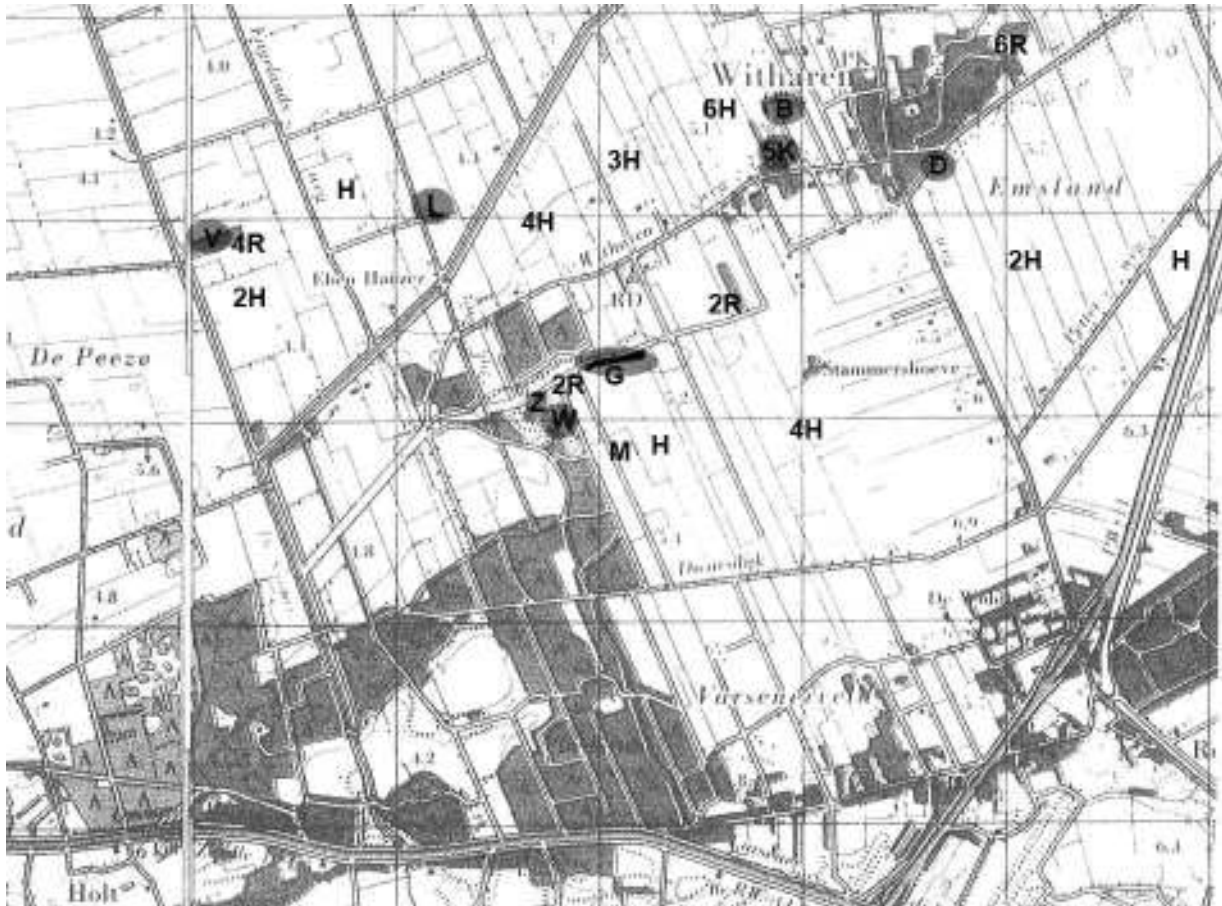
figuur 5. Vogels van bos en hei

- H Havik
- A Roodborsttapuit (broedgeval bevestigd tot eind juli)
- P Boompieper
- W Witgatje (juli; geen broedgeval)

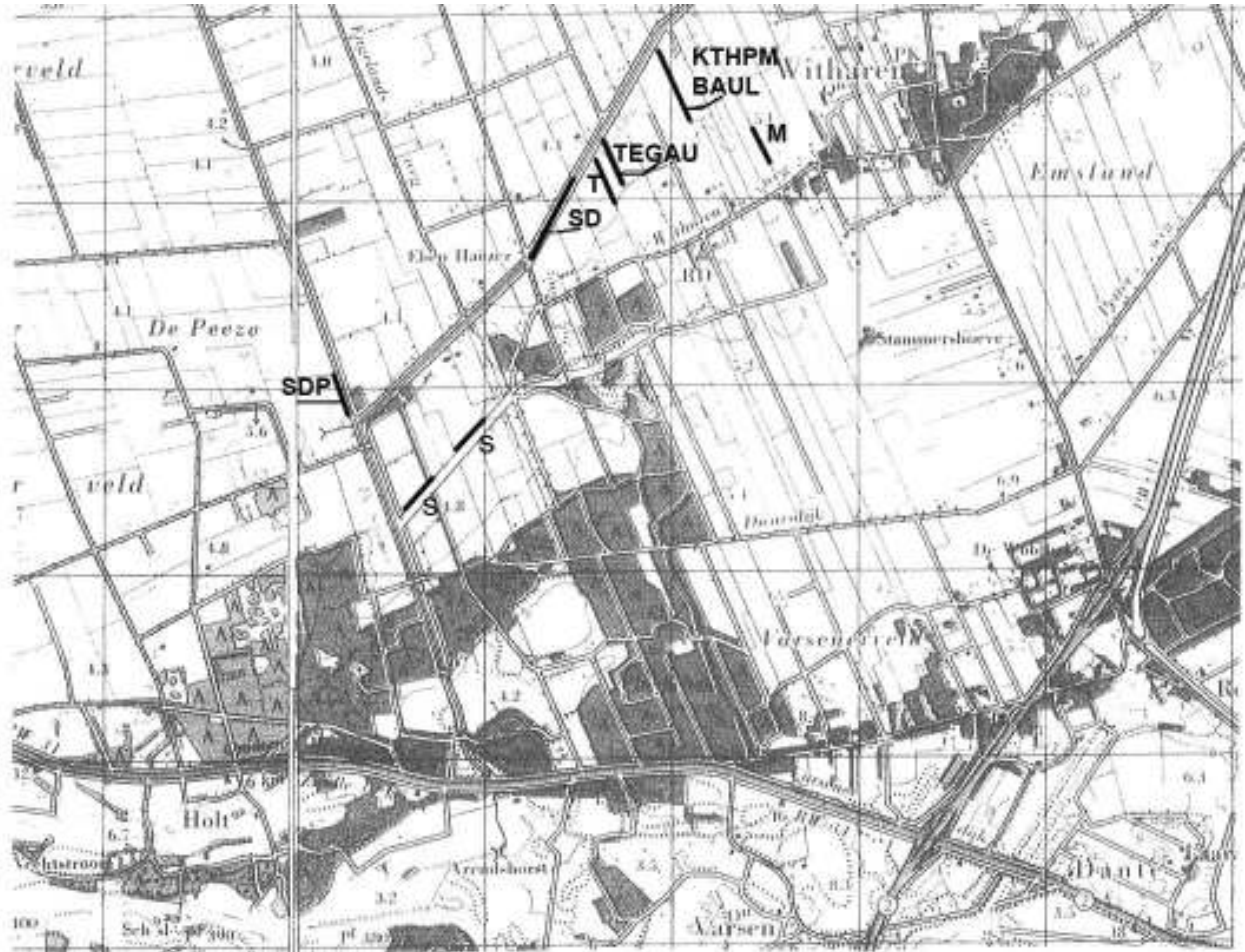
figuur 6. Dassen

- 1 km hok met dassenburcht 2008. exacte locatie niet aangegeven
- S sporen van dassen 2004 - 2008
- X verkeersslachtoffer
- D zichtwaarneming 2004 - 2008

Figuur 7. Overige fauna

- 3H aantal hazen 2008
- 2R aantal reeën 2008
- B Bunzing 2008
- G > 100 Grote modderkruiper in winterbiotoop (perceelssloot) 2 nov. 2004 (Zekhuis e.a.)
- W Waterspitsmuis 18 sept 2004 (H. Ruiter)
- M Wezel (spoor 2008)
- Z Wild zwijn (zicht en sporen dec 2003)
- L Laatvliegerkolonie 2008
- D Dwergvleermuiskolonie 2006-2007
- V Vos 2008
- Verblijfplaats/leefgebied

figuur 8. Bijzondere planten in het cultuurland

T	Tormentil
S	Struikheide
D	Dopheide
E	Holpijp
K	Echte koekoeksbloem
M	Muizenoor
H	Stijf havikskruid
A	Reukgras
G	Ruw walstro
L	Liggend walstro
B	Grootbloemige veldbies
P	Pijpenstrootje
U	Moerasrolklaver

Flora lijst Varsenerveld (voorlopig en onvolledig)

Meer informatie over het Varsenerveld wordt gegeven in het blad "Meander" van de vereniging voor Natuur en Milieu de Vechtstreek in Ommen.

Trekrus,
Struikheide
Dopheide
Veenpluis
Moeraskartelblad
Moeraswolfsklauw
(ronde?) Zonnedauw
Haarmos
Pijpenstrootje
Tormentil

Bronnen

Ruiter, H. Melding van een waterspitsmuis op 18 september 2004 in het Varsenerveld

Veen, J. van der, 2008a. Licht en Hoop I. De pioniers van het Ommerveld in tijden van voor en tegenspoed; in tijden van oorlog en vrede.

Veen, J. van der, 2008b. Licht en Hoop II. Van woeste grond naar groene weiden; de pioniers van Witharen.

Zekhuis, M. en J-L van Eijk, 2004. Werprad pakt > 100 Grote modderkruipers. RAVON 18. jaargang 6 no. 3.